

Λόγος υπέρ του αντι-θεμελιωτισμού

WILLIAM FOVET*

Ο ΙΤΑΛΟΣ φιλόσοφος Gianni Vattimo, που γεννήθηκε το 1936 και από το 1982 είναι τακτικός καθηγητής θεωρητικής φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο του Τουρίνου, είχε γράψει αρκετά βιβλία, μεταξύ άλλων για τον Νίτσε, τον Χάιντεγκερ και τον Σλάιερμάχερ, και δημοσίευσε διάφορες συλλογές άρθρων, προτού ωριμάσει μέσα του η ιδέα της λεγόμενης αδύναμης ή ασθενούς σκέψης, το σήμα της πιο σύγχρονης ιταλικής φιλοσοφίας, με το οποίο το 1983 βγήκε στην πολύχρωμη παγκόσμια αγορά της μετανεωτερικότητας. Η αδύναμη σκέψη, il pensiero debole, προκάλεσε, όπως ήταν αναμενόμενο, θύελλα διαμαρτυριών στο φιλοσοφικό σώμα της Ιταλίας, ενώ ευρύτερα γνωστή, και στη Γερμανία, έγινε η έντονη διαμάχη μεταξύ του Gianni Vattimo και του Carlo Augusto Viano, που εργάζονται και οι δύο στο φιλοσοφικό ινστιτούτο του ίδιου πανεπιστημίου. Με άλλα λόγια, πρέπει να ήταν βαρειά η ατμόσφαιρα στους διαδρόμους αυτής της σχολής, την οποία έχουν σφραγίσει γενικά εδώ και πολύ καιρό δύο προσωπικότητες με αποκλίνουσες κατευθύνσεις: Ο Nicola Abbagnano και ο Luigi Pareyson. Η μία πλευρά καλλιεργούσε και καλλιεργεί την ιστορία της φιλοσοφίας με μια αιχμή κατά των ανορθολογιστικών θέσεων κάθε χροιάς. Σε αυτή τη σχολή ανήκει ο παλαιός φιλόσοφος του δικαίου και διαφωτιστής Norberto Bobbio. Το όργανό της λέγεται *Rivista di filosofia*, μια επιθεώρηση που κυκλοφορεί από το 1909 τρεις φορές τον χρόνο. Η άλλη πλευρά ήταν και είναι ένα εκκολαπτήριο ερμηνευτικής και αισθητικής σκέψης. Ο Luigi Pareyson, που η συμβολή του στην ανάπτυξη της ερμηνευτικής ήταν ισάξια του έργου του Gadamer, φρόντισε για τη φιλοσοφική μόρφωση δύο διεθνώς αναγνωρισμένων σήμερα ή και παγκόσμια γνωστών μαθητών: του Gianni Vattimo και του τέσσερα χρόνια μεγαλύτερου Umberto Eco. Αξίζει ακόμη να αναφερθούν οι τίτλοι των δύο σημαντικότερων επιθεωρήσεων αυτής της φάλαγγας: *Rivista di estetica* και *aut aut*.

Μετά τη δυσοίωνα συλλογή άρθρων *Il pensiero debole* του 1983 ο Vattimo εξέδωσε το ένα μετά το άλλο τρία βιβλία καιρίας σημασίας: *La fine della modernità* (1985), *La società trasparente* (1989) και *Etica dell'interpretazione* (1989). Σε

αυτά τα βιβλία σχεδόν δεν γίνεται πια λόγος για την αδύναμη σκέψη· έχει γίνει μια μετατόπιση και ο Vattimo μιλάει τώρα για μια μηδενιστική ερμηνευτική. Ο τίτλος και οι υπότιτλοι του πρώτου από αυτά τα βιβλία μιλούν από μόνα τους: «Ο μηδενισμός ως πεπρωμένο», «Η απολογία υπέρ του μηδενισμού», «Ερμηνευτική και μηδενισμός». Τα επόμενα βιβλία δεν ήταν λιγότερο προκλητικά: η κοινωνία των σύγχρονων μαζικών μέσων, την οποία πραγματευόταν το βιβλίο του *La società trasparente*, παρά τον τίτλο, δεν ήταν διαφανής, αλλά μια χαώδης κοινωνία που κατά συνέπεια υποσχόταν μια χειραφέτηση. Όταν ο Μπερλουσκόνι ανήλθε στην εξουσία, τον Μάιο του 1994, ο Vattimo μίλησε πρώτη φορά δημόσια για τις νιτσεικές του «συχύσεις». Σε αυτό το πλαίσιο το τελευταίο βιβλίο, *Oltre l'interpretazione* (1994), αποτελεί μια απόπειρα αποσαφήνισης της θέσης του απέναντι στους αντιπάλους του και ταυτόχρονα συνιστά έναν αυστηρό φιλοσοφικό, οντολογικό και οντοϊστορικό χαρακτηρισμό της ερμηνευτικής, η οποία στη δεκαετία του 1980 είχε αποκληθεί η *Κοινή* (γλώσσα) του πολιτισμού γενικά. Η ερμηνεία δεν είναι ποτέ μια αυθαίρετη, άσκοπη πράξη, αλλά πάντοτε μια επιλογή αιτιολογούμενη από τη σημερινή εξασθένηση του Είναι, ενώ οι συνέπειές της έχουν αποφασιστική σημασία. Όπως ο Eco, ο οποίος στη δεκαετία του 1960 μιλούσε για το ανοιχτό έργο τέχνης και είκοσι ολόκληρα χρόνια αργότερα εξέδωσε ένα βιβλίο για τα όρια της ερμηνείας, έτσι και ο Vattimo ξανασκέφτεται και συλλαμβάνει ακριβέστερα μια σκοπιά που διόλου δεν άργησε να παρερμηνευθεί. Δεν είναι τυχαίο ότι το βιβλίο περιλαμβάνει μεταξύ άλλων πέντε διαλέξεις που ο ίδιος έδωσε τον Απρίλιο του 1994 στην Μπολόνια ύστερα από μια πρόσκληση του Eco.

Ο Gianni Vattimo κατηγορείται συχνά ότι μετέπλασε την ερμηνευτική του Gadamer χρησιμοποιώντας το μηδενισμό του Νίτσε και τη γλώσσα του, καθώς και την οντολογία του Χάιντεγκερ και το ιδίωμά του, χωρίς όμως να πει τίποτε ουσιαστικό πέρα από τον Gadamer, τον Νίτσε ή τον Χάιντεγκερ. Θα επιχειρήσω τώρα να καθορίσω τη φιλοσοφική σκοπιά του Vattimo, προπάντων την κριτική του στη μεταφυσική, σε σχέση προς τον σχηματισμό Νίτσε-Χάιντεγκερ, ενώ έχω

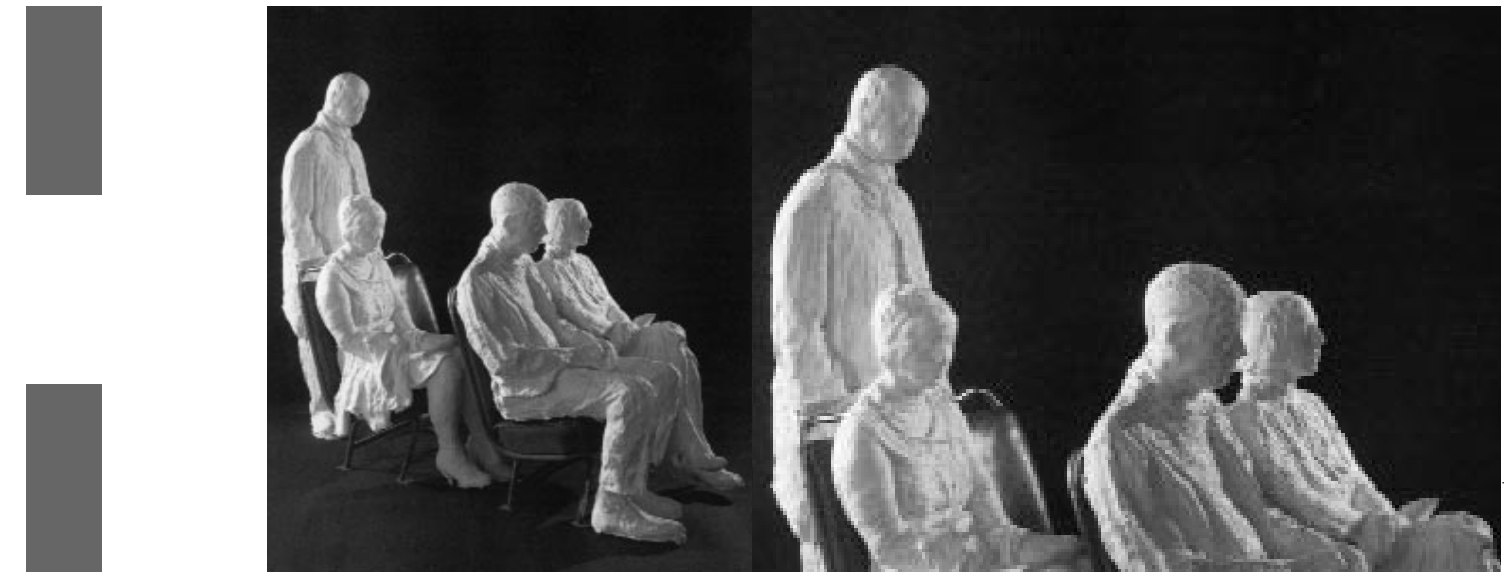
πλήρη συνείδηση ότι πρόκειται για μια πρώτη και διόλου εξαντλητική προσέγγιση αυτής της πολυσύνθετης σκέψης. Θα αναφερθώ στα παραθέματα του Νίτσε και του Χάιντεγκερ, στα οποία αρέσεται να αναφέρεται ο Vattimo. Βάσει αυτών των παραθεμάτων είναι δυνατόν να ανασυνθέσουμε ένα μέρος της φιλοσοφικής πορείας του Vattimo.

α) *Ο Νίτσε αφαιρεί το προσωπείο της μεταφυσικής*

Η μηδενιστική ερμηνευτική είναι μια μορφή αντι-θεμελιωτισμού (non-Fundamentalism). Αν και δεν θεωρώ αυτόν τον όρο κατάλληλο, επειδή δεν επιτρέπει μια γλωσσική αντιδιαστολή προς το θρησκευτικό (μη) θεμελιωτισμό, προτίθεμαι να τον χρησιμοποιήσω, καθώς φαίνεται ότι πολιτογραφείται

για την αναγωγή ενός πράγματος σε έναν λόγο (Grund), σε μια αιτία· υποκειμενικά υπό την έννοια της ratio: θεμελιώνω ή αιτιολογώ σημαίνει τότε: δηλώνω τα κίνητρα ή τις αιτίες για μια γνώμη, μια πίστη, μια πεποίθηση.

Τι σημαίνει η αρχή του αποχρώντος λόγου, την οποία ειρωνευόταν ο Βολταίρος στον *Αγαθούλη*; 'Ότι τίποτε δεν υπάρχει, χωρίς λόγο (Grund), nihil est sine ratione, σύμφωνα με τη σκέψη του Λάμπνιτς, sine causa (χωρίς αιτία). Με άλλα λόγια: το on έχει έναν (αποχρώντα) λόγο. Και η μεταφυσική, που έργο της είναι να δηλώνει ή να αναδεικνύει τον λόγο (Grund), την αιτία, ταύτισε στην πορεία των αιώνων αυτόν τον λόγο με τον αληθινό κόσμο, στο προσκήνιο του οποίου εμφανίζεται ο κόσμος ως φαινόμενο.

στη γερμανική γλώσσα¹. Στα ιταλικά ο αντι-θεμελιωτισμός λέγεται antifondazionalismo, ενώ ο όρος fondazionalismo είναι συνώνυμος της μεταφυσικής, ακριβέστερα: της αιτιολογικής, θεμελιωτικής σκέψης. Το αντίστοιχο του Grund (βάση, λόγος, αιτία· σ.τ.μ.) στα λατινικά είναι ratio και στα γαλλικά raison. Στη *Μοναδολογία* του ο Λάμπνιτς μιλάει για το principe de raison suffisante (αρχή του αποχρώντος ή επαρκούς λόγου· σ.τ.μ.). Από εδώ προέκυψε και η έκφραση rendre raison, η οποία αποδίδει τη λατινική rationem reddere και την ελληνική λόγον διδόναι. Ο Μάρτιν Χάιντεγκερ, ο οποίος εξέτασε τουλάχιστον δύο φορές το πρόβλημα του λόγου (Grund), μεταφράζει το λόγον διδόναι με τις εκφράσεις Rechenschaft ablegen (δίνω λογαριασμό, λογοδοτώ· σ.τ.μ.) ή den Grund angeben (δηλώνω τον λόγο· σ.τ.μ.). Μιλάει επίσης για Rechtgebung (λογοδοσία) αντί για Begründung (θεμελίωση, αιτιολόγηση)² και διακρίνει τρία είδη θεμελίωσης: ιδρώς, βρισκω έδαφος και θεμελιώνω³. Όπως και αν έχει το πράγμα, μπορούμε να αντιληφθούμε τον μεταφυσικό λόγο (θεμέλιο, αιτία) αντικειμενικά ή υποκειμενικά. Αντικειμενικά υπό την έννοια της causa (αιτία· σ.τ.μ.): λογοδοσία σημαίνει τότε την αιτιολογική ή τελεολο-

Στον Νίτσε αυτός ο λόγος είχε ένα θρησκευτικό όνομα: θεός. Η διδασκαλία του Νίτσε μπορεί να συνοψισθεί σε τρεις λέξεις: Gott ist tot (ο θεός είναι νεκρός). Ο Αντίχριστος του Νίτσε είναι ένα εξαιρετικό παράδειγμα αντι-θεμελιωτισμού υπό τη θρησκευτική έννοια. Εκείνος ο κόσμος που επινόησε ο χριστιανισμός ως τον αληθινό κόσμο είναι ένας πλασματικός κόσμος με φανταστικές και μόνον αιτίες (θεός, ψυχή, εγώ, πνεύμα) και με φανταστικά και μόνον αιτιατά (αμαρτία, λύτρωση, θεία χάρη, τιμωρία, άφεση αμαρτιών), που νοθεύει, θεωρεί ανάξια και αρνείται την πραγματικότητα⁴. Αυτός ο λεγόμενος αληθινός κόσμος είναι μια ιδέα που έγινε πια άχρηστη και περιττή, που «τελικά έγινε μύθος»:

Τον αληθινό κόσμο τον καταργήσαμε: ποιος κόσμος απέμεινε; Μήπως ο φαινομενικός;... Όχι βέβαια! Μαζί με τον αληθινό καταργήσαμε και τον φαινομενικό⁵!

Αυτός ο μυθικός χαρακτήρας που απέκτησε ο αληθινός κόσμος, η fabulizzazione του Vattimo, παίζει σε αυτόν ένα σημαντικό νομιμοποιητικό ρόλο για την ερμηνευτική, καθώς μας επιτρέπει να ερμηνεύσουμε κάθε μεταφυσική κατασκευή ως μύθο και κατά συνέπεια ως ερμηνεία. Στο *Λυκόφως των ειδώλων*, όπως και πιο πριν στο *Ανθρώπινο, πάρα*

πολύ ανθρώπινο, γίνεται σαφές ότι ο Νίτσε δεν διαπόμπευσε μόνον τον θρησκευτικό φονταμενταλισμό, αλλά και τον μεταφυσικό:

Όλα όμως όσα έκαναν έως τώρα τις μεταφυσικές παραδοχές γι' αυτούς [τους ανθρώπους] πολίτιμες, τρομακτικές, απολαυστικές, αυτά που τις δημιούργησαν, είναι το πάθος, η πλάνη, η αυταπάτη⁶.

Το βήμα *Πέραν του καλού και του κακού* είναι ακόμη ακριβέστερο, όταν το ζητούμενο είναι να ορισθούν αυτές οι μεταφυσικές παραδοχές

...Μάλλον στους κόλπους τού Είναι, στο αιώνιο, στον κρυμμένο θεό, στο «πράγμα καθ' εαυτό» – εκεί μέσα πρέπει να βρίσκεται η αιτία τους (Grund) [των πραγμάτων] και πουθενά αλλού! – Αυτός ο τρόπος του κρίνειν συνιστά τη χαρακτηριστική προκατάληψη που διακρίνει τους μεταφυσικούς όλων των εποχών – αυτός ο τρόπος αξιολόγησης βρίσκεται στο υπόβαθρο όλων των λογικών διαδικασιών – μέσα από αυτή την «πίστη» τους προσπαθούν να φθάσουν στις «γνώσεις» τους, σε κάτι που στο τέλος βαφτίζεται πανηγυρικά «η αλήθεια»⁷.

Όπως βλέπουμε ήδη, αυτό που στον Νίτσε αποκαλύπτεται ως σκόπελος κάθε μεταφυσικής είναι προπάντων ο λόγος (Grund) υπό την αντικειμενική έννοια της αιτίας. Η causa (αιτία) είναι η cause célèbre του Νίτσε. Δίνει μάλιστα μια ψυχολογική εξήγηση της μεταφυσικής ανάγκης για τις αιτίες των πραγμάτων: η αναγωγή ενός αγνώστου σε κάτι γνωστό ανακουφίζει, καθησυχάζει, ικανοποιεί και επιπλέον δίνει την αίσθηση εξουσίας, λέει στο *Ανκόφως των ειδώλων*⁸. Πρέπει να ξεπεραστεί αυτός ο σκόπελος για να απελευθερωθεί η ανθρωπότητα:

Όταν κανένας δεν θα μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνος, όταν ο τρόπος του Είναι δεν θα μπορεί να αναχθεί σε μια causa prima (πρώτη αιτία), ότι ο κόσμος δεν αποτελεί ενότητα ούτε ως αισθητήριο ούτε ως «πνεύμα», τότε μόνο θα συντελεστεί η μεγάλη απελευθέρωση⁹.

Ο Vattimo δεν μιλάει για απελευθέρωση, αλλά κατ' ευθείαν για χειραφέτηση και αποδίδει πολλές σημερινές νευρώσεις στην έλλειψη μηδενισμού, στην ανικανότητα να ζήσουμε χωρίς οριστικά έγκυρες αλήθειες. Η άνθηση του θρησκευτικού φονταμενταλισμού στη Δύση, η ανάδυση κοινοτισμών, τους οποίους θα ήθελα να αποκαλέσω θεμελιωτισμούς (Fundationalismen), δείχνουν από αυτή την άποψη ότι ο άνθρωπος στα τέλη αυτού του αιώνα βρίσκεται σε αναζήτηση μιας ασφάλειας που η καταναλωτική κοινωνία, καθώς του αποστερεί την ταυτότητα, δεν είναι πια σε θέση να του δώσει και να του εγγυηθεί, παρά το γεγονός ότι η σύγχρονη τεχνική και η επιστήμη, με την αίσθηση της υλικής ασφάλειας που προσφέρουν, έπρεπε να είχαν καταστήσει περιττές εκείνες τις μυθολασίες και εκείνους τους αληθινούς κόσμους που ο Νίτσε θεωρούσε υποκατάστατα των θρησκειών¹⁰.

Είναι αμφίβολο αν και κατά πόσον ο Νίτσε κατάφερε να ξεπεράσει τον σκόπελο της μεταφυσικής. Ο ίδιος φρονούσε

ότι ποτέ δεν θα μπορούσε κανείς να εγκαταλείψει εντελώς τη μεταφυσική. Ο αφορισμός 54 της *Χαρούμενης επιστήμης* είναι από αυτή την άποψη μονοσήμαντος:

Η συνείδηση της φαινομενικότητας. – Πόσο θαυμάσιος και ανανεωμένος και ταυτόχρονα πόσο φρικτός και ειρωνικός νοιώθω με τη γνώση μου απέναντι στη συνολική ύπαρξη! Ανακάλυψα για λογαριασμό ότι ο παλαιός άνθρωπος και ζωικός κόσμος, ολόκληρη η αρχέγονη εποχή και το παρελθόν όλων των αισθανόμενων όντων, εξακολουθεί μέσα μου να πλάθει, να αγαπά, να μισεί, να συμπεραίνει – ξύπνησα απότομα μέσα σε αυτό το όνειρο, αλλά μόνο για να συνειδητοποιήσω ακριβώς ότι ονειρεύομαι και ότι πρέπει να συνεχίσω το όνειρό μου, για να μην καταστραφώ: ότι πρέπει να εξακολουθήσω να ονειρεύομαι, όπως ο υπνοβάτης, για να μην πέσω κάτω¹¹.

Εδώ ο Νίτσε ομολογεί ότι ο μηδενισμός του φέρει μια μεταφυσική κηλίδα. Διότι το γεγονός ότι δεν υπάρχουν πραγματικά δεδομένα παρά μόνον ερμηνείες είναι και αυτό ένα θεμέλιο (Grund) στο οποίο μπορεί να αναχθεί το ον. Ο προοπτικισμός του Νίτσε μοιάζει με την ανακάλυψη μιας οριστικής, αληθινής δομής τού Είναι. Του αρέσει να μιλάει για φαινομενικότητα, για φωσφορίζον αέριο των ελών, για χορό των φαντασμάτων, σπεύδει όμως να προσθέσει ότι «και εγώ ο γνωρίζων χορεύω τον δικό μου χορό»¹².

Τι απομένει από αυτό το «σχολείο της υποψίας», όταν και το ίδιο είναι ύποπτο; Η απάντηση του Vattimo σε αυτό το ερώτημα μας μεταφέρει στην κριτική της μεταφυσικής του Χάιντεγκερ, στην αποδόμηση, και ταυτόχρονα στρώνει τον δρόμο προς την ερμηνευτική. Διότι η ίδια η αναγγελία ότι ο θεός έχει πεθάνει είναι για τον Vattimo μια ερμηνεία, όχι ένα πραγματικό γεγονός. Αυτό το συμπέρασμα το συνάγει βάσει ενός εδαφίου από το *Ανθρώπινο, πάρα πολύ ανθρώπινο*, όπου ο Νίτσε γράφει ότι η ρήση «ni dieu, ni maître» (ούτε θεός ούτε κύριος σ.τ.μ.) είναι ερμηνεία, όχι κείμενο.

β) Ο Χάιντεγκερ θέλει να ξυπνήσει από το όνειρο του Νίτσε και αποσκιρτά από τον λόγο (Grund)

Καθώς ο Νίτσε καταργεί τον αληθινό κόσμο και κατά συνέπεια ξεχνά το Είναι, ενσαρκώνει, σύμφωνα με τον Χάιντεγκερ, το αποκορύφωμα ή, με άλλα λόγια, την τελείωση της μεταφυσικής. Διότι αυτό που κατά τον Χάιντεγκερ δίδει, απονέμει (Schickt) το ον είναι το Είναι, δηλαδή το Είναι είναι κατά κάποιον τρόπο ο «λόγος» (Grund) του όντος.

Όλη η σκέψη του Χάιντεγκερ επιχειρεί να αναπτύξει μια μη μεταφυσική ιδέα αυτού του δίδειν και απονέμειν, της σχέσης του Είναι προς το ον. Όταν ο Νίτσε καταργεί τον αληθινό και τον φαινομενικό κόσμο, εξαφανίζεται μια πολύ κεντρική κατηγορία της σκέψης του Χάιντεγκερ: η οντολογική διαφορά. Έτσι λοιπόν στον Χάιντεγκερ συναντούμε συχνά το πρόβλημα του λόγου (Grund), αφού το Είναι είναι ο παράδοξος «λόγος» του όντος.

Σε αντίθεση προς τον Νίτσε ο Χάιντεγκερ αποδίδει μικρή

σημασία στην προβληματική της causa (αιτία), και το μεγαλύτερο βάρος στη ratio (λόγος). Φαίνεται όμως ότι σε τελική ανάλυση αυτή η διαφορά έγκειται μόνο στην ορολογία. Τον ενδιαφέρει προπάντων η μη αιτιολογική άρθρωση της σχέσης μεταξύ του Είναι και του όντος. Το ρήμα κατάγομαι (entstammen) εκφράζει μερικές φορές αυτή τη σχέση¹³. Αυτός ο τρόπος θεμελίωσης, στον Vattimo, οδηγεί σε μια οντολογία της προέλευσης (ontologia della provenienza), στην οποία η ιστορία του Είναι και ιδιαίτερα η εξασθένιση του Είναι χρησιμεύει ως παράδοξος λόγος (Grund) της μεγάλης σημασίας που έχει σήμερα η ερμηνευτική. Η μετάβαση από τη μεταφυσική της παρουσίας (Anwesen) στην οντολογία της προέλευσης δεν είναι η διόρθωση ενός λάθους, αλλά το συμ-

βάν (γεγονός) του ίδιου του Είναι¹⁴. Ο Vattimo συλλαμβάνει ένα κοινό σημείο στη σκέψη του Νίτσε και του Χάιντεγκερ. Καθώς ο Νίτσε καταργεί τόσο τον αληθινό όσο και τον φαινομενικό κόσμο, απομένει μόνον η παράδοση, η ιστορία της μυθοποίησης του κόσμου. Έναντι αυτής της παράδοσης, δηλαδή έναντι των πλανών του πολιτισμού στο παρελθόν και των μεταφυσικών του αξιώσεων, ο Νίτσε τελεί τα λεγόμενα μνημόσυνα. Στο *Ανθρώπινο, πάρα πολύ ανθρώπινο* διατυπώνει την έκκληση: «Γύρνα πίσω ακολουθώντας τα βήματα της ανθρωπότητας στην επίπονη πορεία της μέσω της ερήμου του παρελθόντος: αυτό θα σε διδάξει με τον πιο βέβαιο τρόπο που δεν μπορεί και δεν επιτρέπεται να ξαναπάει όλη η μεταγενέστερη ανθρωπότητα»¹⁵. Αυτή η ανασκόπηση μπορεί να αποκληθεί και «αναδρομική κίνηση», κάτι που εσφαλμένα συγχέεται με το «βήμα προς τα πίσω» του Χάιντεγκερ¹⁶. Ο Vattimo πιστεύει ότι η αρχαιολογία του Νίτσε είναι η μοναδική δυνατότητα του φιλοσοφείν, αν αυτό δεν θέλει να πέσει στην παγίδα της μεταφυσικής αφάιρσης του προσώπιου. Διότι αν ο Νίτσε αποκαλύπτει τα ανθρώπινα, παρά πολύ ανθρώπινα ψεύδη της μεταφυσικής ως τέτοια, θα τα είχε αναγάγει κατ' ανάγκη, δίχην μιας κρι-

τικής της ιδεολογίας, σε ένα γνήσιο θεμέλιο (Grund), στην ιδέα μιας αλήθειας. Αυτό θα επωφελούσε μόνο τη μεταφυσική. Ας επισημανθεί παρενθετικά ότι από αυτή την άποψη η θέση του Vattimo διαφέρει από εκείνη του Schnädelbach, ο οποίος στο άρθρο του «Metaphysik und Religion heute» γράφει ότι «η ψυχολογική αποδόμηση της μεταφυσικής από τον Νίτσε πρέπει να αναγνωσθεί ως κριτική της ιδεολογίας»¹⁷. Με άλλα λόγια ο Vattimo ριζοσπαστικοποιεί τις προθέσεις του Νίτσε, που κι ο ίδιος πίστευε ότι χορεύει και αυτός τον χορό του. Αυτή η ριζοσπαστικοποίηση γίνεται κατά βάθος μόνο με την προσφυγή στη σκέψη του Χάιντεγκερ. Ο Χάιντεγκερ μιλάει, όπως ξέρουμε, για τον ανα-στοχασμό (An-denken) και καταφέρει να αντικαταστήσει τον όρο

«υπέρβαση» (της μεταφυσικής) (Überwindung) με τον προσωρινό όρο «ανταπαλλακτικό ξεπέρασμα» (Verwindung). Ο ανα-στοχασμός (An-denken) διαφέρει κατ' αρχάς από την ανάμνηση του Χέγκελ, για την οποία στις τελευταίες σελίδες της *Φαινομενολογίας του πνεύματος* αναφέρονται τα ακόλουθα:

Αλλά η *ανά-μνηση* (Er-innerung¹⁸) την έχει διαφυλάξει [την εμπειρία των προηγούμενων πνευμάτων] και είναι η εσώτερη (das innere) και η πράγματι ανώτερη μορφή της ουσίας. Αν λοιπόν αυτό το πνεύμα, που φαίνεται ότι ορμάται μόνον από τον εαυτό του, ξεκινάει πάλι από την αρχή τη διαμόρφωσή του, αρχίζει εντούτοις από μια ανώτερη βαθμίδα [...] Ο δρόμος προς τον στόχο, την απόλυτη γνώση ή το πνεύμα που γνωρίζει τον εαυτό του ως πνεύμα, είναι η ανάμνηση των πνευμάτων, πώς είναι αυτά καθ' εαυτά, και πώς πραγματοποιούν την οργάνωση του βασιλείου τους. Η διαφύλαξή τους από την πλευρά της ελεύθερης υπάρξεώς τους, αυτής που εμφανίζεται με τη μορφή του τυχαίου, είναι η ιστορία, ενώ από τη μεριά της εννοιολογικής της συγκρότησης είναι η επιστήμη της φαινομενικής γνώσης και οι δύο μαζί, η εννοημένη ιστορία, αποτελούν την ανάμνηση και τον Γολγοθά του απόλυτου πνεύματος¹⁹.

Εκείνοι που πιστεύουν σήμερα ότι ο κόσμος πάσχει από ανιστορικότητα θα έτειναν να αμφισβητήσουν την αισιοδοξία του Χέγκελ, η οποία συνδέεται με αυτή την αντίληψη της ανά-μνησης, διότι αυτή η ανά-μνηση είναι η φέρουσα δοκός μιας τελεολογικής διαδικασίας, η οποία στοχεύει στην επανοικειοποίηση του παρελθόντος, την απόλυτη αυτοδιαφάνεια.

Η ανά-μνηση εμπεριέχει το αναλογίζεσθαι, το οποίο με τη σειρά του προϋποθέτει μια αντικειμενοποίηση, σε αντίθεση προς τον ανα-στοχασμό (An-denken) του Χάιντεγκερ:

Η συγκέντρωση του ανα-στοχασμού δεν βασίζεται σε μια ικανότητα του ανθρώπου, και μάλιστα στη μνήμη και τη διατήρηση σε αυτή [...] Αλλά ο ανα-στοχασμός είναι κάτι διαφορετικό από φευγάλο αναλογίζεσθαι του παρελθόντος²⁰.

Αντικείμενο υπό την έννοια του Ob-jekt²¹ υπάρχει μόνον όπου ο άνθρωπος γίνεται υποκείμενο, το υποκείμενο γίνεται Εγώ και το Εγώ γίνεται ego cogito [...] Η υποκειμενικότητα, το αντικείμενο και ο στοχασμός αποτελούν μια ενότητα. Μόνον όταν ο στοχασμός γίνεται αντιληπτός ως τέτοιος, δηλαδή ως φέρουσα σχέση προς το ον, μπορεί το Είναι να καθοριστεί ως αντικειμενικότητα. Η εμπειρία του στοχασμού ως μιας τέτοιας σχέσης προϋποθέτει όμως ότι γενικά η σχέση προς το ον είναι αντιληπτή ως repraesentatio: ως παράσταση (Vor-stellen)²².

Το Είναι δεν μπορεί κανείς να το φαντασθεί υπό την έννοια ενός αντικειμένου, διότι δεν είναι, αλλά συμβαίνει. Ο ανα-στοχασμός δεν είναι η ανάμνηση του Είναι, το οποίο η μεταφυσική έχει ξεχάσει, διότι σε αυτή την περίπτωση θα αναλογιζόταν το Είναι ως Grund, αρχή, ως παρουσία: είναι μάλλον η ανάμνηση της λήθης του Είναι, ένας διάλογος, το διαλέγεσθαι με τη μεταφυσική παράδοση. Δεν είναι φυσικό να προσπαθεί κανείς να συλλάβει το Είναι με τη μνήμη αντί με την παραστατική φαντασία, αφού σε μια μετα-μεταφυσική προοπτική δεν είναι πια. Ο ανα-στοχασμός λοιπόν, είναι η μετα-μεταφυσική σκέψη; Απλώς μια “ανάμνηση” και τίποτε άλλο;

Για να κατανοήσουμε πώς η σχέση του ανα-στοχασμού προς την ιστορία του Είναι διακρίνεται από τη σχέση της ιστορικής συνείδησης προς την ιστορία, είναι αναγκαία η αναδρομή στην πραγματεία *Sein und Zeit*, στην παράδοση *Was ist Metaphysik?* καθώς και στις διατριβές *Vom Wesen des Grundes* και *Der Satz von Grunde*.

Στη μελέτη *Sein und Zeit* (Είναι και χρόνος) μαθαίνουμε ότι η ύπαρξη (Dasein) είναι ένα ριζίμο στον κόσμο και ταυτόχρονα προβολή (πρόταγμα). Η ύπαρξη διανοίγει τον κόσμο, το ον, από τη θέση του ριζιματος που υφίσταται, δηλαδή από μια προκατανόηση του Είναι του όντος. Στην προβολή της η ύπαρξη προβάλλει ένα φως, στο οποίο εμφανίζεται το Είναι του όντος. Ο «κόσμος» είναι η προβολή των δυνατοτήτων της ύπαρξης. Με άλλα λόγια: κάθε οντική αλήθεια προϋποθέτει την οντολογική αλήθεια. Αυτό δεν σημαίνει φυσικά ότι η

ύπαρξη βρίσκεται στη βάση του Είναι του όντος, ότι αυτή το παράγει. Αν το πράγμα ήταν έτσι, θα έφθανε κανείς πίσω στο Είναι ως ον (objectum, αντικείμενο) και στην ύπαρξη ως υποκείμενο που θεμελιώνει και παράγει την πραγματικότητα των πραγμάτων (εμπειρικός ιδεαλισμός: το esse est percipi [είμαι σημαίνει γίνομαι αντιληπτός, σ.τ.μ.] του Berkeley ή θεμελιώνει και συγκροτεί τον κόσμο ως κόσμο της εμπειρίας (καντιανός και νεοκαντιανός υπερβατισμός)²⁴. Με λίγα λόγια, η ύπαρξη δεν είναι κανένα έσχατο θεμέλιο (Grund).

Στην παράδοση *Was ist Metaphysik?* (Τι είναι η μεταφυσική;) του 1929 ο Χάιντεγκερ αναφέρει, σε μια εποχή κρίσης, ότι η αγωνία (Angst) αποκαλύπτει το τίποτε. Στην αγωνία η ύπαρξη αποκομίζει την εμπειρία ότι ο κόσμος της χάνει τη σημασία του, βιώνει το απλό «ότι» του κόσμου. Με αυτόν τον τρόπο όμως η ύπαρξη αποκομίζει την εντύπωση ότι δεν είναι ένα ον μεταξύ άλλων όντων, αλλά ότι διαθέτει μια ορισμένη υπέρβαση. Αν η ύπαρξη δεν ήταν κρατημένη μέσα στο τίποτε, δεν θα μπορούσε να το υπερβεί, δηλαδή δεν θα μπορούσε να σχετιστεί προς το ον και κατά συνέπεια προς τον εαυτό της. Μια επιτυχής διατύπωση γι’ αυτό είναι ότι ο άνθρωπος κατέχει τη θέση του τίποτε.

Η παραδοσιακή μεταφυσική αρχή *ex nihilo nihil fit* (από το τίποτε δεν γίνεται τίποτε) πρέπει κατά συνέπεια να αντιστραφεί: από το τίποτε βγαίνει κάθε ον ως ον. Στην υπέρβασή της η ύπαρξη δεν είναι θεμέλιο (Grund), αλλά ά-βυσσος (Ab-Grund). Η ύπαρξη που διανοίγει τον κόσμο στηρίζεται πάνω σε μια άβυσσο – στο τίποτε. Η ύπαρξη δεν είναι η έσχατη θεμελιωτική βαθμίδα αλλά η προτελευταία. Η τελευταία βαθμίδα είναι το τίποτε, που επιτρέπει την προφάνεια του όντος ως ενός τέτοιου για την ανθρώπινη ύπαρξη. Στο τέλος της παράδοσής του ο Χάιντεγκερ λέει αναφερόμενος στον Χέγκελ: «Το καθαρό Είναι και το καθαρό τίποτε είναι λοιπόν το ίδιο»²⁵.

Στο *Der Satz vom Grund* (Η αρχή του [αποχρώντος] λόγου) ο Χάιντεγκερ ζητεί να εγκαταλείψουμε τον θεμελιωτισμό (Foundationalismus) και τη λογική του θεμελίου (Grund), που συνιστά τη βάση του σύγχρονου κόσμου της τεχνικής²⁶ και να πηδήσουμε την ά-βυσσο. Η αρχή του [αποχρώντος] λόγου μάς προτείνει λοιπόν ένα άλμα²⁷. Η άβυσσος δεν είναι το κενό, αλλά ένα έδαφος, το «έδαφος πάνω στο οποίο ζούμε και πεθαίνουμε, αν δεν θέλουμε να ξεγελάσουμε τον εαυτό μας»²⁸. Ξεγελώ τον εαυτό μου σημαίνει σε αυτή την περίπτωση ότι σκέφτομαι μεταφυσικά, καθώς φαντάζομαι πως μπορώ να ανάγω πάντοτε το καθετί σε μια αιτία (Grund). Αυτό είναι το έδαφος πάνω στο οποίο βρισκόμαστε και ζούμε, διότι ως θνητοί έχουμε ανέκαθεν τις ρίζες μας μέσα σε αυτό. Το έδαφος, προσθέτει ο Vattimo, δεν είναι η πατρίδα, το ριζώμα μέσα σε μια «οργανική» κοινότητα σε αντίθεση προς το ανήκειν σε μια κοινωνία βασιζόμενη στο [κοινωνικό] συμβόλαιο ελεύθερων και ίσων ανθρώπων. Το έδαφος έχει να κάνει με την ανάπτυξη (και όχι με την αι-

τιώδη παραγωγή), θυμίζει τη δυνατότητα της παρουσίας, την ιδέα της καταγωγής.

Πώς φθάνουμε σε αυτό το έδαφος; Όταν δεν ξεγελούμε τον εαυτό μας. Όταν ανα-στοχαζόμαστε (an-denken). Αλλά πώς ακριβώς μπορούμε να το κάνουμε; Εδώ ο Vattimo κατασκευάζει μια γέφυρα ανάμεσα στο *Είναι και χρόνος* και τη μεταγενέστερη σκέψη του Χάιντεγκερ, ακριβέστερα: ανάμεσα στο Είναι-προς-τον-θάνατο και στον ανα-στοχασμό. «Το ανα-στοχαζέσθαι αντιστοιχεί σε αυτό που στο *Είναι και χρόνος* περιγράφεται ως το προτρέχειν στη δυνατότητα του θανάτου και που θα έπρεπε να αποτελεί το θεμέλιο της αυθεντικής ύπαρξης»²⁹. Η συνείδηση της θνητότητάς της όχι μόνο κάνει την ύπαρξη αυθεντική, αλλά της προσφέρει

και μια πρόσβαση στην ά-βυσσο, στην οποία βασίζεται ο κόσμος της, η προβολή (το πρόταγμα) της. Αν αυτό συσχετισθεί με τη σκέψη και όχι μόνο με την ύπαρξη, σημαίνει ότι ο ανα-στοχασμός είναι η αυθεντική σκέψη του Είναι, διότι σκέφτεται το Είναι ως ιδιοσυμβάν (γεγονός), ως δυνατότητα παρουσίας, διότι δεν αντιλαμβάνεται το παρωχημένο ως παράδοση (Tradition), αλλά ως κληροδοσία (Überlieferung). Μέσα από αυτή τη μετάδοση των ιστορικών-μοιραίων διανοίξεων (ανοιγμάτων), μέσα από αυτή τη μεταβίβαση των γλωσσικών κοινοποιήσεων ο συνειδητός ανα-στοχασμός της θνητότητας μπορεί να επιλέξει τις δυνατότητες που είναι αυθεντικές.

Οι ηθικές συνέπειες του ανα-στοχασμού, που δεν υπάρχουν στον Χάιντεγκερ³⁰, αναπτύχθηκαν από τον Vattimo στο βιβλίο του *Etica dell' interpretazione* του 1989. Καθώς απομακρυνόμαστε όλο και περισσότερο από το έδαφος της σκέψης του Χάιντεγκερ και μεταφερόμαστε στο πεδίο της ερμηνείας του από τον Vattimo, ήλθε η στιγμή να του αφιερώσουμε ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο.

Πώς ξεπερνάει ο Vattimo τη μεταφυσική μετά τον Χάιντεγκερ και αποδεσμεύεται από αυτή;

γ) Το *sfondamento* και η «θεμελίωση» της ερμηνευτικής από τη σκοπιά της ιστορίας του Είναι

Η παράδοση (Tradition), λέει ο Vattimo, είναι μια κατανόηση του παρελθόντος ως *παρωχημένον*, νεκρού, αμετάκλητου. Η μη αυθεντική ύπαρξη (Dasein) σχετίζεται με την παράδοση, ενώ η αυθεντική, ανα-στοχαζόμενη ύπαρξη σχετίζεται με την κληροδοσία (Überlieferung), η οποία θεωρεί το παρελθόν ως *υπάρξαν* και κατά συνέπεια ως κληρονομιά με ανοιχτές ακόμη δυνατότητες, οι οποίες απευθύνονται προς την ύπαρξη ως δυνάμει μοντέλα, ως exempla. Αυτή η μετα-μεταφυσική σχέση προς την ιστορία, που ο Vattimo την αποκαλεί και *pietas* (ευσέβεια), έχει μια κανονιστική δύναμη, δείχνει δρόμους, κανόνες, επιλογές-αποφάσεις, κρίσεις και ευθύνες

για το μέλλον. Ο Vattimo κάνει λόγο για μια ηθική των αγαθών: ο ανα-στοχασμός ή η απόλαυση των μορφών του πνεύματος του παρελθόντος έχει μια χειραφετική επίδραση. Σε άλλο σημείο αναφέρει τον «αποδεσμευτικό δεσμό της κληροδοσίας».

Ο Vattimo καταφέρει να συνθέσει μια ηθική μέσα από τη σκέψη του Χάιντεγκερ, καθώς την κατανοεί παρεμβάλλοντας τον Νίτσε (ακριβώς όπως διαβάει τον Νίτσε παρεμβάλλοντας τον Χάιντεγκερ, όχι όμως κατ’ ανάγκη όπως διαβαζε τον Νίτσε ο Χάιντεγκερ). Αυτό σημαίνει ότι αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στην πρόταση «στο τέλος δεν απομένει τίποτε από το ίδιο το Είναι». «Ήδη στο τέλος της Εισαγωγής του στον Χάιντεγκερ (*Introduzione a Heidegger*) ο Vattimo φρονούσε ότι υπάρχουν δύο δρόμοι για τη μελλοντική έρευνα πάνω στον Χάιντεγκερ και την ανάπτυξη της σκέψης του: ο ένας αντιλαμβάνεται την υπέρβαση της μεταφυσικής ως μια επιστροφή του Είναι από τη λήθη του· ο άλλος κατανοεί αυτή την υπέρβαση ως διάλυση του Είναι. Αυτό που αρχικά βρίσκεται πίσω από την αδύναμη σκέψη (*pensiero debole*) είναι η αντίληψη για μια εξασθένηση του Είναι, με άλλα λόγια ο μηδενισμός (!) του Χάιντεγκερ. Μοίρα τού Είναι είναι

να εξασθενεί, το πεπρωμένο του Είναι είναι ο μηδενισμός, η διάλυση των αυταρχικών και βίαιων μορφών της θεμελίωσης και της ορθολογικότητας.

Στο επίπεδο της ηθικής όλα αυτά μπορούν να μεταφραστούν ως απολογητική υπέρ της μη βίας.

Ο ανα-στοχασμός, που είναι επίσης μια πράξη αποδόμησης, ανάγει τα διάφορα ιστορικά-μοιραία ανούγματα στο Είναι. Σε αυτό το πλαίσιο ο Vattimo μιλάει για το *sfondamento*. Ο Γερμανός μεταφραστής του *La fine della modernità*, Rafael Capurro, αποδίδει αυτή την έννοια άλλοτε ως «δημιουργία ενός υπόβαθρου» (*Hintergrundschaffung*) και άλλοτε ως «διάλυση του θεμέλιου (*Grund*)», ενώ ο Josef Früchtl γράφει σε μια βιβλιοπαρουσίαση ότι η λέξη είναι μια ακριβής μετάφραση του όρου «*Entgründung*» (αποθεμελίωση) του Χάιντεγκερ³¹. Το *sfondamento* είναι βέβαια η δημιουργία ενός νέου υπόβαθρου, αλλά αυτό το νέο υπόβαθρο είναι το Είναι, το οποίο, όπως είδαμε, δεν αποτελεί ένα θεμέλιο (*Grund*) υπό την αντικειμενιστική έννοια της μεταφυσικής. Σε αυτή την περίπτωση θα ήταν προτιμότερο το λεκτικό τερατούργημα «*Abgrundschaffung*» (δημιουργία μιας α-βύσσου). Γι' αυτόν τον λόγο μου φαίνεται πιο αρμόζουσα η λέξη «αποθεμελίωση», μολοντί δεν πρόκειται ακόμη να εντοπίσω την πηγή της στον Χάιντεγκερ³².

Αυτή η αποθεμελίωση είναι λοιπόν μια τοποσήμανση (*Erörterung*) υπό την έννοια του Χάιντεγκερ:

Εκείνο για το οποίο μιλάει η κλήτευση της αρχής το αποκαλούμε τόπο της αρχής του [αποχρώντος] λόγου. Τον δρόμο που πρόκειται να μας οδηγήσει σε αυτόν τον τόπο και να κάνει την πρώτη αναγνώριση τον αποκαλούμε τοποσήμανση της αρχής του [αποχρώντος] λόγου³³.

Το *sfondamento* είναι το όνομα μιας ερμηνευτικής «αποδόμησης». Αυτή η αποθεμελίωση, ή επίσης το άλμα στην άβυσσο, είναι απελευθερωτική, διότι, καθώς ανάγει τους διάφορους ιστορικούς-μοιραίους ορίζοντες στο Είναι ως μοιραίο προσορισμό, αφαιρεί από τη δεδομένη ή πατροπαράδοτη τάξη, στην οποία η ύπαρξη ως προβολή (πρόταγμα) είναι ανέκαθεν ριγμένη, κάθε επιτακτική αξίωση να θεωρείται φυσική ή οργανική τάξη. Με άλλα λόγια οι ορίζοντες αποκαλύπτονται ως μερικοί ορίζοντες. Σημαίνει αυτό ότι ο ανα-στοχασμός του Vattimo είναι μια σχετικιστική φιλοσοφία του πολιτισμού; Κατά κανένα τρόπο, το νόημα του Είναι είναι πάντοτε «αυτό που με την αναδρομή *in infinitum* (επ' άπειρον) και με τη ρευστοποίηση των ιστορικών οριζόντων ανακαλείται στη μνήμη»³⁴. Η εξασθένιση του Είναι, ο μηδενισμός, είναι ο δρόμος που οδηγεί στην ιστορία του Είναι. Και ούτε είναι ο ανα-στοχασμός μια μετανεωτερική εκδοχή του ιστορισμού, διότι αυτός θέλει να εδραιώσει τον τώρα-χρόνο στα θεμέλιά του, θέλει να ανασυγκροτήσει τις ιστορικές ρίζες της κατάστασης στην οποία βρισκόμαστε, ακριβώς όπως θέλει κανείς να γίνει κύριος αυτής της κατάστασης εξουσιάζοντάς την τεχνικά. Σε αυτό το σημείο πρέπει να παραθέσουμε για άλλη μια φορά τον Χάιντεγκερ:

Η ιστοριογραφία (*Historie*), η οποία όλο και πιο επιτακτικά εξελίσσεται σε παγκόσμια ιστοριογραφία, πραγματοποιεί την εκ των υστέρων διευθετούσα κατασκευή της στο πεδίο που παραδίδεται στη θεωρία της ως ιστορία. Η λέξη «ιστοριογραφία» (ιστορεΐν) σημαίνει: κάνω αναγνώριση ενός πράγματος, το κάνω ορατό, και έτσι κατονομάζει ένα είδος παράστασης, ενώ η λέξη «ιστορία» (*Geschichte*) σημαίνει αυτό που συμβαίνει, καθόσον έχει παρασκευασθεί και συσταθεί με αυτόν και αυτόν τον τρόπο, έτυχε δηλαδή να έχει αυτή την υφή. Η ιστοριογραφία είναι η αναγνώριση στο πεδίο της ιστορίας. Αλλά η ιστοριογραφική θεώρηση δεν έρχεται να δημιουργήσει την ίδια την ιστορία: καθετί ιστοριογραφικό, ό,τι παριστάνεται και διαπιστώνεται με τον τρόπο της ιστοριογραφίας είναι ιστορικό, δηλαδή είναι βασισμένο πάνω στο πεπρωμένο μέσα στο γίνεσθαι. Αλλά η ιστορία δεν είναι ποτέ κατ' ανάγκη ιστοριογραφική³⁵.

Ο κόσμος της τεχνικής, το *Ge-stell* (σύνθεμα, σκελετός), σφραγίζει και την επιστήμη της ιστορίας. Ένα τέτοιο παράθεμα μάς επιτρέπει να κατανοήσουμε γιατί ο Vattimo μεταφράζει τη λέξη *Ge-stell* με τον όρο *im-posizione* (βλέπε σημ. 26). Οι οπαδοί του ιστορισμού επιδιώκουν έναν ορισμό των συντεταγμένων του τώρα-χρόνου, για να λάβουν την πραγματική τους θέση στην ιστορία. Ο διάλογος με την παράδοση (*Überlieferung*) δεν σκοπεύει να αναγνωρίσει ένα οικουμενικό και αμετάβλητο στοιχείο ή να αποκαταστήσει τις απαρχές ενός ορισμένου πράγματος για να το οικειωθεί καλύτερα. Η επαναβίωση των διάφορων μορφών του πνεύματος του παρελθόντος είναι *pietas* (ευσέβεια) και όχι μια βίαιη μορφή αιτιολογικής εξήγησης ή μεταφυσικής οικείωσης. Ο διάλογος με την παράδοση δείχνει τη στενότητα των ιστορικών οριζόντων και απελευθερώνει την ύπαρξη για άλλους ορίζοντες, που είναι αυθεντικοί για τη δική της προβολή (πρόταγμα). Αυτό ισχύει και για τον ορίζοντα της ίδιας της ύπαρξης μέσα σε έναν κόσμο πολλαπλών πολιτισμών καθώς και σε έναν κόσμο όπου οι φονταμενταλισμοί ανθούν.

Κατά συνέπεια δεν μπορεί να γίνει λόγος για μια παραδοσιοκρατία, αφού ο Vattimo δεν συνηγορεί υπέρ μιας επιστροφής σε παλαιότερες θέσεις, αλλά θέλει να βγάλει συμπεράσματα από τις πλάνες του παρελθόντος.

Όταν λέμε ότι ο ανα-στοχασμός είναι η αυθεντική σκέψη, μήπως κινδυνεύουμε να ξαναπέσουμε στη μεταφυσική και στο «ιδίωμα της αυθεντικότητας»³⁶; Η απάντηση είναι ότι η αυθεντικότητα δεν χαρακτηρίζει μια κατάσταση του αληθινού Είναι, διότι η ιδέα ενός αληθινού Είναι (και ενός αληθινού εαυτού) αμφισβητείται. Αυτή η ιδέα, που ανήκει στη φιλοσοφία της αλλοτρίωσης, συνεπάγεται ότι το Είναι θα προσφερόταν ως τέτοιο στην παρουσία. Ο αυθεντικός ανα-στοχασμός δεν είναι η πολλοστή μεταφυσική ανακάλυψη μιας αληθινής δομής του Είναι, αλλά απλώς μια ερμηνεία.

Έτσι επιστρέψαμε στην αφετηρία και στον Νίτσε. Η θέση ότι η ερμηνευτική είναι η *Koinή* [γλώσσα] του (μετα-)νεοτε-

ρικού πολιτισμού δεν διατυπώνει ένα πραγματικό δεδομένο, δεν αποτελεί «κείμενο», αλλά είναι και αυτή μια ερμηνεία. Και το «θεμελιώδες επιχείρημα» που στηρίζει αυτή την ερμηνεία είναι η ιστορία του Είναι, η ενεργός (*aktuelle*) σύσταση του Είναι, δηλαδή η ιστορία της νεωτερικότητας ως μηδενισμού. Αυτό το επιχείρημα δεν είναι μεταφυσικό, αφού δεν αποσκοπεί να παλινορθώσει ούτε τις ισχυρές δομές του Είναι, ούτε τους καθορισμούς του υποκειμένου και του αντικειμένου τους οποίους η μεταφυσική απέδωσε στον άνθρωπο και στο Είναι. Θέλω να πιάσω την ευκαιρία από τα μαλλιά και να υποστηρίξω τη φιλοσοφία του Vattimo έναντι της κατηγορίας του ευρωκεντρισμού³⁷. Μιλάει ασφαλώς για την Εσπερία ως χώρα παρακμής του Είναι³⁸, αλλά αυτή η

όταν λέμε ότι ακολουθούμε τον μίτο της ιστορίας του Είναι ως μηδενισμού, δεν σημαίνει ότι αυτός ο μίτος είναι ένα πραγματικό δεδομένο. Αυτό το νόημα της ιστορίας προκύπτει σε μια ερμηνευτική πράξη, που στον διάλογο με άλλες δυνατές ερμηνείες αποδεικνύεται δόκιμη και που σε τελική ανάλυση συμβάλλει ώστε η πραγματική κατάσταση να αλλάξει έτσι που η ερμηνεία να γίνει αληθινή⁴⁰.

Τελειώνοντας, θέλω να προτείνω ένα πίνακα με τα ζεύγη των κεντρικών εννοιών που συνοψίζουν τους κύριους άξονες αυτού του δοκιμίου:

απόφανση πρέπει να θεωρηθεί από τη σκοπιά της ιστορίας της μεταφυσικής. Η γη, λέει ο Χάιντεγκερ, είναι «από την άποψη της ιστορίας του Είναι ένας κομήτης»³⁹. Αλλά όπου και αν κοιτάξουμε σήμερα, βλέπουμε ότι οι χώρες του κόσμου, ακόμη και εκτός Εσπερίας, στην εξέλιξή τους τείνουν προς εκείνη την εξασθένιση του Είναι για την οποία μιλάει ο Vattimo. Η ανθρωπολογία προσέφερε σε αυτό το σημείο μια σημαντική συμβολή. Η κατηγορία του ευρωκεντρισμού, που διατυπώθηκε εναντίον του, δεν λαμβάνει υπόψη ότι ο Vattimo εννοεί τη φιλοσοφία του ρητά ως οντολογία της επικαιρότητας (*Aktualität*), τόσο υπό την υποκειμενική όσο και υπό την αντικειμενική έννοια αυτής της γενικής. Η ερμηνευτική είναι η απάντηση σε μια έκκληση του Είναι, το οποίο βρίσκεται σε κατάσταση εξασθένισης.

Ο Vattimo κλείνει το πρώτο κεφάλαιο του έργου του *Oltre l'interpretazione* με μια εκλεπτυσμένη πρόταση, που υπαινίσσεται την ενδέκατη θέση για τον Φύσεριμαχ του Μαξ. Γράφει: «Μέχρι τώρα οι φιλόσοφοι πίστευαν ότι περιέγραφαν τον κόσμο, τώρα ήλθε η στιγμή να τον ερμηνεύσουμε...». Και τα τρία σημεία παραπέμπουν χωρίς αμφιβολία στον κατά τη γνώμη μου επαναστατικό χαρακτήρα αυτής της φιλοσοφίας:

Μεταφυσική	έναντι	Ερμηνευτικής
Είναι ως παρουσία		Είναι ως ιδιοσυμβάν
θεμελίωση		αποθεμελίωση (<i>sfondamento</i>)
<i>Grund</i> (λόγος, αιτία, βάση)		έδαφος/άβυσσος
αιτιολογική παραγωγή		μοιραία προέλευση
πραγματικό δεδομένο		ερμηνεία
ανάμνηση		ανα-στοχασμός
ιστορισμός		ευσέβεια
παράδοση (<i>Tradition</i>)		κληροδοσία (<i>Überlieferung</i>)
υπέρβαση		απαλλακτικό ξεπέραςμα (<i>Verwindung</i>)
εξήγηση		τοποσήμανση
αντικειμενοποίηση		ρευστοποίηση
βία		χειραφέτηση

Μετάφραση από τα γερμανικά: Λευτέρης Αναγνώστου

* Ο William Fovet είναι Γάλλος φιλόσοφος, αρχισυντάκτης της σουηδικής επιθεώρησης *Ort & Bild*. Το άρθρο που μας παραχώρησε βασίζεται σε εισήγηση που έγινε σε φιλοσοφικό συνέδριο που διεξήχθη στην Τυφλίδα, διοργανωμένο από την Ακαδημία Επιστημών της Γεωργίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. το τελευταίο βιβλίο του Wolfgang Welsch, *Vernunft: die zeitgenössische Vernunftkritik und das Konzept der transversalen Vernunft*, Suhrkamp, Φραγκφούρτη/Μάιν 1995, όπου μιλάει για μη θεμελιωτισμό προκειμένου να χαρακτηρίσει τις θέσεις του Rorty και του Wittgenstein.
2. M. Heidegger, *Vom Wesen des Grundes*, στο: *Wegmarken*, Klostermann, Φραγκφούρτη/Μάιν 1976, σελ. 171, 181.
3. *Οπ.π.*, σελ. 165 κ.ε.
4. Βλ. F. Nietzsche, *Ο αντίχριστος*, στο: *Kritische Gesamtausgabe*, επιμ. G. Colli και M. Montinari, Walter de Gruyter & Co, Βερολίνο, VI₃, σελ. 179.
5. Βλ. F. Nietzsche, *Το λυκόφως των ειδώλων*, VI₃, σελ. 75.
6. Βλ. F. Nietzsche, *Ανθρώπινο, πάρα πολύ ανθρώπινο*, IV₂, σελ. 25.
7. Βλ. F. Nietzsche, *Πέραν του καλού και του κακού*, VI₂, σελ. 10.
8. Βλ. F. Nietzsche, *Λυκόφως των ειδώλων*, σελ. 87.
9. *Οπ.π.*, σελ. 91.
10. Ο Γάλλος φιλόσοφος Paul Ricoeur, που, καθ' όσον γνωρίζω, δεν τάσσεται υπέρ του μηδενισμού, έδωσε μια παρόμοια εξήγηση για την επάνοδο του φονταμενταλισμού, σε μια συνομιλία στην εφημερίδα *Le Figaro* τον Ιούλιο του 1994.
11. Βλ. F. Nietzsche, *Η χαρούμενη επιστήμη*, V₂, σελ. 90-91.
12. Στο ίδιο.
13. Βλέπε λόγου χάρι τον επίλογο στο «Was ist Metaphysik», που έγραψε το 1943, στο: *Wegmarken*, όπ.π., σελ. 304 («...ότι δεν κατάγεται μόνο το ον από το Είναι»).
14. Βλέπε G. Vattimo, *Oltre l' interpretazione*, Laterza, Ρώμη/Μπάρι 1994, σελ. 19.
15. Βλ. F. Nietzsche, *Ανθρώπινο, πάρα πολύ ανθρώπινο*, σελ. 240.
16. Βλ. το άρθρο του M. Heidegger "Die onto-theo-logische Verfassung der Metaphysik": «Με αυτή την επισήμανση θέλω να αποκλείσω την άλλη πιθανή παρερμηνεία του τίτλου "Βήμα προς τα πίσω", δηλαδή την άποψη ότι το βήμα προς τα πίσω συνίσταται σε μια ιστορική αναδρομή στους πιο παλαιούς διανοητές της δυτικής φιλοσοφίας», στο: *Identität und Differenz*, Neske, Προύλλινγκεν 1957, σελ. 48.
17. Βλ. H. Schnädelbach, *Zur Rehabilitierung des animal rationale*, Suhrkamp, Φραγκφούρτη/Μάιν 1992, σελ. 152.
18. Erinnern: θυμίζω· sich erinnern: θυμούμαι, εισχωρώ στο εσωτερικό (das innere) αυτού που ανακαλώ στη μνήμη, το συνειδητοποιώ. Andenken σημαίνει προπάντων τη στροφή της σκέψης (Denken) σε κάτι που έχει παρέλθει ή σε κάποιον που έχει πεθάνει και που μας άφησε αναμνήσεις ή που τιμούμε τη μνήμη του. (Σ.τ.μ.).
19. Βλ. G.W.F. Hegel, *Φαινομενολογία του πνεύματος*, (επιμ.) W. Bonsiepen & R. Heede, εκδ. Felix Meiner Verlag, Αμβούργο 1980, σελ. 433-434.
20. Βλ. M. Heidegger, *Was heißt Denken?*, Max Niemeyer Verlag, Τυβίγγη 1954, σελ. 97 και 159.
21. Αυτό που αντίκειται, που κείται απέναντι. Ego cogito: εγώ σκέφτομαι. (Σ.τ.μ.).
22. Βλ. M. Heidegger, *Überwindung der Metaphysik, Vorträge und Aufsätze*, Neske, Προύλλινγκεν 1954, σελ. 84-85. (Vorstellen: θέτω μπροστά, παρουσιάζω, παριστάνω· ich stelle mir vor: θέτω μπροστά μου μια εικόνα, την παράσταση που έχω σχηματίσει, δηλαδή φαντάζομαι κάτι. Σ.τ.μ.).
23. Λόγω του καθοριστικού ρόλου της ετυμολογίας στη γλώσσα και τη σκέψη του Heidegger αξίζει να υπογραμμισθεί ότι και οι δύο όροι, Geworfenheit (ρίζιμο στον κόσμο, η κατάσταση αυτού που έχει ριχτεί στον κόσμο) και Entwurf (προβολή, πρόταγμα) προέρχονται από το ρήμα werfen: ρίχνω. (Σ.τ.μ.).
24. Βλ. G. Vattimo, *Introduzione à Heidegger*, Laterza, Ρώμη-Μπάρι 1971, ιδιαίτερα το κεφάλαιο για τη μεταφυσική ως ιστορία του Είναι.
25. Βλ. M. Heidegger, "Was ist Metaphysik?", στο: *Wegmarken*, Klostermann, Φραγκφούρτη/Μάιν 1976, σελ. 120.
26. Εδώ είναι απαραίτητη μια γλωσσική παρατήρηση. Οι Γάλλοι αποδίδουν το Ge-Stell (σύνθεμα, σκελετός) του Heidegger με την έκφραση Arraondissement, η οποία διατηρεί κάτι από την αρχή του αποχρώντος λόγου (principe de raison suffisante). Ο Vattimo προτείνει το im-posizione (απόθεση, επιβολή. Σ.τ.μ.), κάτι που βρίσκεται τυπικά πιο κοντά στο πρωτότυπο. Τον ιταλικό ρήμα imporre, που περιέχει το θέτω (porre) των ρημάτων her-stellen (τοποθετώ εδώ, κατασκευάζω), vorstellen (βλέπε σημ. 22), be-stellen (δηλώνω θέση, παραγγέλλω), και nach-stellen (θέτω κατόπιν, ρυθμίζω πάλι κ.λπ.), σημαίνει επιβάλλω.
27. Βλ. M. Heidegger, *Der Satz vom Grund*, Neske, Προύλλινγκεν 1957, σελ. 96. (Η λέξη Satz: πρόταση λόγου· θέση, ισχυρισμός· αρχή, νόμος κ.λπ., σημαίνει και άλμα, οπότε ο τίτλος του έργου *Η αρχή του [αποχρώντος] λόγου* σημαίνει επίσης *Η αρχή του θεμελίου* (της αιτίας) ή ακόμη *Το άλμα από το θεμέλιο*, δηλαδή μια εγκατάλειψη αυτής της αρχής. Σ.τ.μ.).
28. Βλ. M. Heidegger, *Was heißt Denken?*, σελ. 16-17.
29. Βλ. G. Vattimo, *Das Ende der Moderne*, Reclam, Στουτγάρδη 1990, σελ. 127.
30. Βλ. την *Επιστολή για τον «ουμανισμό»*, όπου στο ερώτημα: «Πότε θα γράψετε μια ηθική;», ο Χάιντεγκερ απαντά ότι η σκέψη του δεν είναι αποτέλεσμα, δεν έχει επίδραση, δεν είναι ούτε θεωρητική ούτε πρακτική· στο *Wegmarken*, σελ. 354.
31. Βλ. J. Früchtl, «(Post-) Metaphysik und (Post-) Moderne», στο: *Philosophische Rundschau*, τχ. 37, 1990, σελ. 247.
32. Η λέξη δεν απαντά στην πραγματεία του Erasmus Schöfer, *Die Sprache Heideggers*, Neske, Προύλλινγκεν 1962, ούτε στους νεολογισμούς.
33. Βλ. M. Heidegger, *Der Satz vom Grund*, σελ. 105-106. (Στην κανονική χρήση της γλώσσας η λέξη Anspruch, εδώ κλήτευση, σημαίνει αξίωση· Erörterung, εδώ τοποσήμανση, είναι η διεξοδική συζήτηση, ανάλυση, διερεύνηση ενός θέματος. Σ.τ.μ.).
34. Βλ. G. Vattimo, *Das Ende der Moderne*, σελ. 129-130.
35. Βλ. M. Heidegger, «Wissenschaft und Besinnung», στο: *Vorträge und Aufsätze*, σελ. 63-64.
36. Εννοεί το βιβλίο του Th. W. Adorno *Jargon der Eigentlichkeit*, όπου παρωδείται ο Χάιντεγκερ μαζί με συγγενείς διανοητές. (Σ.τ.μ.).
37. Αυτή η κατηγορία απευθύνεται από τον W. Welsch, βλέπε σημ. 1, σελ. 208.
38. Βλ. G. Vattimo, *Jenseits vom Subjekt*, Edition Passagen, Βιέννη 1986, σελ. 66.
39. Βλ. M. Heidegger, *Überwindung der Metaphysik*, σελ. 97.
40. Βλ. G. Vattimo, *Oltre l' interpretazione*, σελ. 137.